

Investigation of Daily Life Problems and Strategies of Hearing-Impaired Individuals and Their Families

İşitme Engelli Bireyler ile Ailelerinin Gündelik Yaşam Sorunlarının ve Stratejilerinin İncelenmesi

İlknur YILMAZ⁽¹⁾, Burak KAHRAMAN^{(2), (*)}

ABSTRACT

Throughout the world, examining the concept of "disability" from a medical point of view as a physical disease has been replaced by a social perspective that examines the relationships that the individual will establish with other people in society due to his disadvantaged physical characteristics. Therefore, the visibility of the emerging sociology of disability in the field of social sciences has increased in Turkey in recent years. In this study, the problems faced by hearing-impaired people and their families in their daily lives and the strategies they have developed against these problems have been examined from the sociological point of view of disability. The main reason for choosing the hearing disability among the types of disability is the desire to evaluate the problems that the hearing-impaired individual may encounter in daily life through their hearing, speaking, understanding and expression skills, both by the hearing-impaired individual and by the family members of the hearing-impaired individual. Accordingly, the field part of the study was carried out using a phenomenological pattern using a qualitative research method. In-depth interviews were conducted with hearing-impaired individuals and hearing-impaired families, and data were analyzed using the MAXQDA program in Kayseri. In addition to systemic issues such as education and health as a result of research communication, stamp, social and psychological problems such as exclusion and strategies for coping with these problems as communication alternatives, belonging, individual coping, support, import/support strategies such as have been revealed

Keywords: Sociology of disability, Hearing impairment, Everyday life, Stigma, Socialization

ÖZET

Dünya genelinde "engellilik" kavramının tıbbi bakış açısıyla fiziksel bir hastalık gibi incelenmesinin yerini bireyin dezavantajlı fiziksel özelliğinden dolayı toplum içerisinde diğer insanlarla kuracağı ilişkileri inceleyen sosyal bakış açısına bırakmıştır. Dolayısıyla ortaya çıkan engellilik sosyolojisinin son yıllarda Türkiye'de de sosyal bilimlerde görünürlüğü artmıştır. Bu çalışmada işitme engelli bireylerin ve ailelerinin gündelik yaşamlarında karşılaştıkları sorunlar ve bu sorunlara karşı geliştirdikleri stratejiler engelliliğin sosyolojik bakış açısıyla incelenmiştir. Engellilik türleri arasında işitme engelinin seçilmesindeki temel sebep işitme engeli bireyin duyma, konuşma, anlama, anlatma becerileri üzerinden gündelik yaşamda karşılaşılabilecekleri sorunların hem işitme engelli bireyin kendisinin hem de işitme engelli bireyin aile üyelerinin kendi deneyimleri üzerinden değerlendirmek istenmesidir. Buna bağlı olarak çalışmanın saha kısmı nitel araştırma yöntemi ile fenomenolojik desen kullanılarak yapılmıştır. Kayseri ilinde işitme engelli bireyler ve işitme engelli aileleri ile derinlemesine görüşmeler yapılmış ve MAXQDA programı ile veriler analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda eğitim, sağlık gibi sistemsel sorunların yanında iletişim, damga, dışlanma gibi sosyal ve psikolojik sorunlar ile bu sorunlarla baş etme stratejileri olarak da iletişimde alternatifler, aidiyet, bireysel başa çıkma, destek alma/destek olma gibi stratejiler ortaya konmuştur

Anahtar Kelimeler: Engellilik sosyolojisi, İşitme engeli, Gündelik yaşam, Damga, Sosyalleşme

* Responsible Author/Sorumlu yazar

¹ Bilim Uzmanı,
ilknuryilmaz93@gmail.com
0000-0002-0568-4216

² Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi,
Sosyoloji Bölümü, Kayseri, Türkiye,
burakkahraman@erciyes.edu.tr
0000-0003-3995-1172

Article History/Makale Tarihi:

Received/Teslim :21.11.2022
Accepted/Kabul :01.02.2023
Published/Yayımlama :30.03.2023

Cited/Atf:

Yılmaz, İ. & Kahraman, A.B. (2023).
İşitme Engelli Bireyler ile Ailelerinin
Gündelik Yaşam Sorunlarının ve
Stratejilerinin İncelenmesi,
Uluslararası Sosyal Hizmet
Araştırmaları Dergisi, 3 (1), 29-47

Copyright/Telif Hakkı

Bu makale, Creative Commons Atf-
GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı
(CC BY NC)'nın hüküm ve koşulları
altında dağıtılan açık erişimli bir
makaledir.

GİRİŞ

Geleneksel bakış açısıyla şekillenen “engellilik” bir sınanma durumunu ve trajik bir yaşamı ifade ederken 20. yüzyılda yaşanan toplumsal değişimler, dönüşümler ve siyasal yapı ile birlikte farklı bir hal almaya başlamıştır. İkinci dünya savaşından sonra devletlerin kendilerini kalkındırma çabaları, çalışma hayatını yükseltirken engelli bireyleri çalışan ve gelişen bu yeni toplum sisteminin dışına atmıştır. Engelli bireylerin maruz kaldığı bu sistem dışı edilme durumu onları kendi ihtiyaçlarını karşılayamayan ve sosyal hayattan da dışlanan bireyler haline getirmiştir (Samav ve Sallan Gül, 2021).

Engelliliği açıklayan geleneksel tıbbi modelin, engelli bireyleri sadece fizyolojik açıdan inceleyerek engel durumlarının düzeltilmesi gereken bireysel bir eksiklik olarak görmesi onları toplum tarafından dezavantajlı konuma getirerek bu bireylerin bir takım toplumsal engellemelere maruz kalmasına sebep olmuştur. Bu problem tıbbi modelin söylemlerinin engelliliği açıklamada yetersiz kaldığı tartışmalarını da beraberinde getirerek engelliliğin sosyal modelinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Sosyal model tıbbi modelin aksine engelliliği bir eksiklik gibi değil bir farklılık olarak görmektedir (Erbil Erdugan, 2010; Shakespeare, 2011). Engellilik sadece bireysel değil aynı zamanda toplumu da ilgilendiren bir meseledir. Çünkü sosyal modele göre engelliliğin devamında gelen problemlerin çözümü engelli birey ile toplum arasındaki iletişimden geçmektedir (Burcu, 2015a).

Engellilik doğuştan veya sonradan bir kaza sonucu ortaya çıkabilecek fiziksel veya zihinsel bir bozukluğu ifade etmektedir. Engelli birey ise fiziksel veya zihinsel rahatsızlık nedeniyle fiziksel işlevlerini ve hayatının birçok alanını kısıtlı yaşamak durumunda olan kişidir. Engelli bireyler ve aileleri toplum içerisinde dezavantajlı gruplar arasındaki azınlıkta yer almaktadırlar. Uzunca bir süre engelli ve ailesine bir hastalık üzerinden yaklaşılan tıbbi bakış açısıyla muamele edilmiş, birey ve aile üzerindeki engelliliğin neden olduğu damga, sosyal baskı ve buna bağlı toplumsal engellemeler göz ardı edilmiştir. Bunun eksikliği üzerine engelli birey ve ailelerinin maruz kaldığı engellenmeleri saptama ve çözüme amacıyla engelliliğin sosyal modeli oluşturulmuştur (Arıkan, 2002; Mercieca ve Mercieca, 2010). Engellilik kavramının aile kurumu ile ilişkisi geçmişten günümüze olan süreçte incelendiğinde engellilik modellerindeki bakış açılarının farklılığı aile kurumuna da yansımıştır. Tıbbi modelin yerini alan sosyal model, engelli ailelerine yönelik tutumu da etkilemiştir. Tıbbi model bireyi iyileştirilmesi gereken bir hasta olarak görürken sosyal model engelli bireyi iyileştirmek yerine onların fiziksel ve sosyal çevrelerinin iyileştirilmesi gerektiği kanaatinde dir. Bu da ancak engelli bireye sahip ailelerin yaşadıkları sorunları belirlemekle mümkün olabilmektedir (Uzunoğlu, 2019).

Toplumdaki dezavantajlı gruplar içerisinde olan engelli bireylerin sosyolojik alandaki konumlarının muğlaklığı son yıllarda engellilik sosyolojisi üzerinde yapılan çalışmaları hızlandırmıştır. Engellilik sosyolojisi fiziksel engelin toplumsal boyutlarının kuramsal açıdan incelendiği Türkiye için son 20 yılda gelişen yeni bir alandır. Engellilik sosyolojisi, fiziksel engelin dışında bir de toplumsal engellenmenin getirdiği durumları da içine almaktadır. Barnes (1998, s.73) tarafından engellilik, kısıtlı aktivite imkânından dolayı avantajsız durumdaki bireylerin sosyal organizasyonlarca ihmal edilmesi veya diğer insanlara kıyasla daha az oranda dikkate alınması ve sosyal hayata girmeleri için gerekli katılımların uzağında tutulması durumu olarak ifade edilmektedir. Sosyolojik perspektifte engellilik dendiğinde herhangi bir engeli olma durumundan farklı olarak engelli bireyler ve engelli olmayan bireyler arasındaki mesafe ya da kurdukları sosyal ilişkiler düşünülmelidir (Burcu, 2015b).

Bu makale kuramsal açıdan engelliliğin sosyal model yaklaşımına uygun bir şekilde kurgulanmıştır. Sosyal modelin engelliliği bir patoloji olmaktan çıkararak toplumsal bir olgu ve sorun olarak görmesi bu araştırmanın kuramsal açıdan kurgulanması sürecinde önemli bir bakış açısı olmuştur. Engellilik halinin en başta bir sağlık sorunundan ortaya çıkmasından ötürü tıbbi ihtiyaçların reddedilemeyeceği gibi, engelliliğin beraberinde getirdiği sosyal yaşamda kısıtlanma, dışlanma, damgalanma, ekonomik sıkıntılar gibi yaşadıkları toplumsal sorunlar da görmezden gelinemez. Dolayısıyla engelliliğin bireysel olduğu kadar toplumsal yönüyle de var olan bir kavram olduğunu göz önünde bulundurulduğunda engellilik durumunun sadece engeli olan kişi değil aynı zamanda engelli aileleri üzerinde de birçok konuda etkisi hissedilmektedir. Bu etkiler söz konusu olduğunda bireyin engelliğin hangi türünü yaşadığı ve bu engellilik türünün birey ve ailesine ne gibi etkileri olduğu düşünülmelidir.

Engellilik türlerine bakıldığında karşımıza fiziksel ve zihinsel olarak 6 grup çıkmaktadır; ortopedik engelliler, işitme engelliler, görme engelliler, dil ve konuşma engelliler, zihinsel engelliler ve süregen

hastalığa sahip olanlar (Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı, 2002). Bu gruplar arasından “işitme engelliler” grubu hem duyma hem konuşma yetilerinde yaşadıkları bozukluk ve kısıtlılıklar nedeniyle çalışmanın ilgi odağını oluşturmaktadır. İşitme engeli fenomeni üzerinden işitme engelli birey olma ve işitme engelli çocuğa sahip aile olma durumlarının beraberinde getirdiği damga, sosyal dışlanma, maddi yetersizlikler ya da eğitim, iletişim gibi alanlarda yaşanan gündelik yaşam sorunları ve bireylerin bu sorunlarla mücadele etmeye yönelik geliştirdikleri stratejiler makalenin konusunu oluşturmaktadır.

Toplumsal sistem içerisinde aile yapısı ele alındığında engelli bireylere sahip ailelerin topluma kazandırılmaması, toplum içerisinde engel durumlarına göre bir düzen oluşturulamaması devamında da görünmez bir konumda olmaları, sistemde aksaklıklara neden olmaktadır. Dolayısıyla bu makale, işitme engelli bireylerin ve ailelerinin toplumda görünür olmaları ve diğer insanlarla eşit ve adil bir şekilde toplum içerisinde var olabilmeleri için onların gündelik yaşamlarındaki sorunlarını, sorunlarıyla baş etme stratejilerini ve bunlara çözüm olabilecek önerileri ortaya koyarak gerekli farkındalığın oluşmasını sağlama amacıyla planlanmıştır. Türkiye’de işitme engelli bireylerin görünürlüğünün artması, işitme engelli birey ve ailelerinin sorunları ile gündelik deneyimlerinin duyurulması, işitme engelli olma durumunun kendi tanımlarına uygun olarak kabul edilmesi, kamuoyunda bu konuda bir farkındalık oluşması ile sorunlarının çözümüne ve yapılacak yeni çalışmalara katkı sunacak olması bu araştırmanın önemini oluşturmaktadır.

1. YÖNTEM

Nitel araştırmaların temeli deneyimlerle ve deneyimlerin bilince nasıl aktarıldığıyla ilgilenen fenomenoloji felsefesinde yatmaktadır. Fenomenoloji bireylerin yaşadıkları dünyayı bilinçli bir şekilde deneyimlemeleri yani gündelik yaşam ve bireylerin sosyal eylemidir. Fenomenolojik araştırma duygusal, etkili ve yoğun deneyimleri çalışmak için uygun bir yöntemdir (Merriam, 2018). Dolayısıyla bu çalışmada araştırmacıların kendi deneyimleri ayrıç içine alınarak işitme engelli birey ve ailelerinin işitme engelliliğine yönelik deneyimlerini zorluk ve strateji odağında araştırmak için fenomenolojik desen kullanılmıştır.

Nitel araştırmalarda araştırmacı kavramlarla, imgelerle, gözlem ve kelimelerle ilgilenirken bir yandan da tümdengelim metodunu kullanarak olgu ve olayları betimlemeyi, açıklamayı ve geleceği aydınlatmayı hedefler (Başol, 2008). Nitel araştırmacılar için önemli olan toplumsal yaşamın bilgisini belirli bir bağlama oturtup elde edilen verileri geliştirecek örnek olaylar bulmaktır (Neuman, 2014). Bu bilgiye dayanarak nitel araştırma yönteminin kullandığı bu araştırmada olasılıklı olmayan örnekleme türlerinden amaca yönelik (amaçsal) örnekleme seçilmiştir.

Örnekleme belirlerken Kocasinan Özel Eğitim Meslek Lisesi öğrencileri baz alınarak hem Kayseri’de yaşayan ve örgün eğitim alan hem de Kayseri dışından gelip yatılı okuyan işitme engelli öğrenciler seçilmiştir. İşitme engellilerin gündelik yaşam problemlerini saptamak için yetişkinler değil de yetişkinliğe adım atan liselilerin seçilmesinin nedeni hayatta kendi başlarına mücadele etmeye henüz başlamaları, sorunlarıyla yeni yeni karşılaşarak baş etmeye çalışma dönemlerinde olmaları, yetişkinlerin aksine ergenlik çağlarında yaşadıkları problemleri daha canlı tutup yansıtabilmeleridir.

Bu makalenin kapsamını hem işitme engelliler hem de işitme engelli üyeye sahip aileler oluşturmaktadır. Bu nedenle bu iki grup saha çalışmasının iki ayağını oluşturacaktır. İki grup da “işitme engeli” fenomeninden dolayı seçilmiştir. İlk grupta işitme engeline sahip olma deneyimlerinin gündelik yaşamlarına etkileri incelenirken; ikinci grupta işitme engeli olan aile üyesine sahip olma deneyiminin gündelik yaşamlarına etkileri ile her iki grubun karşılaştıkları olumsuz durumlara karşı geliştirdikleri stratejileri incelenmiştir.

Kayseri İl Milli Eğitim Müdürlüğü’nden, Kocasinan Özel Eğitim Meslek Lisesi’nden ve öğrencilerin ailelerinden gerekli izinler alındıktan sonra gönüllü olmak isteyen işitme engelli öğrenciler arasından 19 kişiye ulaşılmıştır. Katılımcılar arasında okulda yatılı ya da yatılı olmayan öğrenci olmalarına ve cinsiyetlerine göre bir denge yakalamaya dikkat edilmiştir. Görüşülen öğrenciler arasından yakın zamanda mezun olmuş eski öğrenciler de bulunmaktadır. Öğrencilerin okula devam etme, mezun olma, yatılı okuma gibi durumlarına göre soruların bir kısmı revize edilmiştir. Seçilen katılımcılara tercüman eşliğinde nitel araştırma tekniklerinden derinlemesine görüşme, gözlem yoluyla notlar alınarak yarı yapılandırılmış görüşme formları üzerinden sorular uygulanmıştır. Tüm bu bilgiler göz

önünde bulundurulmuş olan nitel araştırma deseninin işitme engelli bireylere uygulanan kısmına ait bir temel ve bir alt araştırma olmak üzere sırasıyla sorular şu şekildedir:

- İşitme engelli bireyler gündelik yaşamlarında ne tür problemlerle karşılaşmaktadır?
- İşitme engelli bireyler gündelik yaşam stratejilerini nasıl inşa etmektedir?

Tipik bir nitel araştırma özelliği olan bu araştırma devam ederken nitel araştırmanın dönüşmesini de örnekleyecek bir durum fark edilmiştir. İşitme engelli bireylerle yapılan nitel çalışma sırasında öğrencilerin dil becerilerinin oldukça sınırlı olması sebebiyle deneyimlerini açıklayıcı bir şekilde ifade edemedikleri gözlenmiş ve katılımcılar ile derinlemesine görüşmelerin gerektirdiği, katılımcıyı sağaltma konusunda sıkıntı yaşanması üzerine işitme engelli gençlerin cevaplarına ek olarak referans katılımcılara ihtiyaç duyulmuştur. Bu durum dezavantajlı gruplarla yapılan nitel araştırmaların derinlemesine görüşme safhasında yaşanabilecek doğal bir durum olmakla birlikte Blumer'ın metodolojisine bakıldığında da benzer örnekler görülmektedir. Blumer araştırmacıları, araştırmakta oldukları dünyayı daha yakından ve daha kapsayıcı şekilde tanımak için o araştırma alanında deneyimli gözlemciler ve bilgi sahibi olan katılımcılara ya da uzmanlara yönlendirmektedir (Wallace ve Wolf, 2012). Bu nedenle bu çalışmadaki nitel araştırmanın bu safhasında öğrencilerin okullarından birer gözlemci ve kendilerine eşlik eden gönüllü öğretmenler ile yarı yapılandırılmış görüşme formları kullanılarak görüşmeler yapılmıştır. Böylece gençlerin işitme engeli durumları üzerinden okul deneyimlerini ve sosyal ilişkilerinin değerlendirilebileceği referans niteliğinde derinlemesine görüşmeler yapılarak gerekli verilere ulaşılmıştır. Okulda gerçekleşen görüşmeler sırasında ses kayıt cihazı ve not defteri gibi araçlar kullanılarak veriler kaydedilmiştir.

İşitme engelli bireylerin aileleri ile yapılan nitel araştırmada da aynı şekilde yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Ulaşılan aileler ile görüşmeler pandemi nedeniyle görüntülü sohbet ya da bazı durumlarda telefon görüşmesi yolu ile yapılmıştır. Toplamda 15 gönüllü aile bireyi ile görüşülmüştür. Araştırmanın bu kısmındaki temel ve alt araştırma soruları şu şekildedir:

- İşitme engelli bireylerin aileleri gündelik yaşamlarında ne tür problemlerle karşılaşmaktadır?
- İşitme engelli bireylerin aileleri gündelik yaşam stratejilerini nasıl inşa etmektedir?

Makalede saha araştırması boyunca referans katılımcılarıyla birlikte işitme engelli bireylerin ve işitme engelli bireye sahip ailelerin oluşturduğu iki gruptan da yeterli veriye ulaşıldığında çalışmanın saha kısmı bitip analiz kısmı başlamıştır. Analiz kısmında MAXQDA programından yararlanılarak verilerin çeşitli özelliklerine dair sembolik kısaltmalar yaparak kodlanmış, kodlardan anlamlı kategoriler elde edilmiş ve en son temalaştırılarak işitme engeli fenomenine yönelik gündelik yaşam deneyimleri anlamlandırılarak bulgular kısmında fenomenolojik desenle yorumlanmıştır.

1.1. Çalışma Grubu

Bu çalışma kapsamında yapılan nitel araştırma boyunca toplamda 40 katılımcı ile görüşülmüş olup bunların 19'u işitme engelli öğrenci, 15'ini işitme engelli bireye sahip aile üyesi, 6'sı ise referans katılımcıları oluşturmaktadır. Görüşülen her öğrencinin aile üyesi kendileriyle görüşülmesini kabul etmedikleri için tüm öğrencinin ailesi ile görüşmek mümkün olmamıştır. İki gruba ayrılan katılımcılardan aile grubunda 1 erkek 14 kadın bulunmaktadır. Bu katılımcıları işitme engelli aile üyesi ile yakınlık derecesine göre 1 baba, 1 abla, 2 babaanne ve 11 anne oluşturmaktadır. İşitme engelli bir aile üyesine sahip olma durumunun gündelik yaşamlarında nasıl sorunlara neden olduğu ve ailelerin bu sorunlarla nasıl başa çıktıkları kendi deneyimleri üzerinden incelenmiştir. Grubun diğer kısmı olan işitme engelli bireylerden oluşan katılımcılar Kocasinan Özel Öğretim Meslek Lisesi'nden gönüllülük esasıyla belirlenmiş ve 7'sini kadın 12'sini erkek olmak üzere 19 işitme engelli lise öğrencisinden oluşmaktadır. Ayrıca işitme engelli öğrencilerin referansları olarak yine aynı okuldan gönüllü olan 2'si kadın 4'ü erkek toplamda 6 referans katılımcı belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan bireylerin isimleri etik ilkelerden dolayı gizlenmiş olup katılımcıları ifade etmek için "K", grubu ifade etmek için de aileler "a", işitme engelliler "b" ve referans katılımcılar ise "c" harfleri ile kodlanmış olup sırasıyla "Ka, Kb ve Kc" şeklinde adlandırılmışlardır. Yine metin içerisinde gösterilecek katılımcıların sayısını belirlemek için ise rakamlardan faydalanılmıştır. Buna göre örnek olarak 19 kişinin yer aldığı işitme engelli katılımcı grubundan elde edilen ve metin içerisine eklenmek

istenilen bir veriyi sırasıyla 1-19 kişi arasından 7. sırada görüşülmüş olan katılımcıyı tanımlamak için “Kb-7” şeklinde bir gösterim verilecektir. Katılımcılar hakkında genel bilgiler Tablo 1’de verilmiştir.

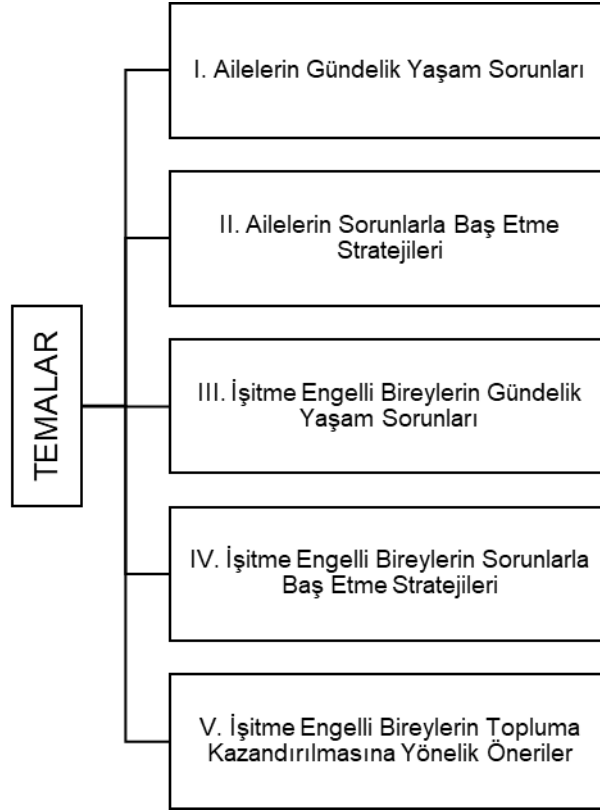
Tablo 1: Katılımcı listesi

Katılımcı	Cinsiyet	Yaş	Eğitim	Meslek
Ka-1	Kadın	46	İlkokul	Ev hanımı
Ka-2	Kadın	34	İlkokul	Ev hanımı
Ka-3	Kadın	43	İlkokul	Ev hanımı
Ka-4	Kadın	35	İlkokul	Ev hanımı
Ka-5	Kadın	46	İlkokul	Ev hanımı
Ka-6	Kadın	38	İlkokul	Ev hanımı
Ka-7	Kadın	33	Lise	Ev hanımı
Ka-8	Kadın	52	İlkokul	Ev hanımı
Ka-9	Kadın	36	İlkokul	Ev hanımı
Ka-10	Kadın	39	İlkokul	Ev hanımı
Ka-11	Kadın	67	Okur-yazar değil	Ev hanımı
Ka-12	Kadın	44	Üniversite	Ev hanımı
Ka-13	Erkek	51	Üniversite	İşçi
Ka-14	Kadın	58	İlkokul	Ev hanımı
Ka-15	Kadın	20	Lise	İşçi
Kb-1	Erkek	17	Lise	Öğrenci
Kb-2	Kadın	18	Lise	Öğrenci
Kb-3	Erkek	17	Lise	Öğrenci
Kb-4	Erkek	16	Lise	Öğrenci
Kb-5	Erkek	16	Lise	Öğrenci
Kb-6	Kadın	12	Lise	Öğrenci
Kb-7	Kadın	16	Lise	Öğrenci
Kb-8	Erkek	15	Lise	Öğrenci
Kb-9	Erkek	16	Lise	Öğrenci
Kb-10	Erkek	21	Lise	Öğrenci
Kb-11	Kadın	15	Lise	Öğrenci
Kb-12	Erkek	19	Lise	Öğrenci
Kb-13	Kadın	18	Lise	Öğrenci
Kb-14	Kadın	18	Lise	Öğrenci
Kb-15	Kadın	19	Lise	Öğrenci
Kb-16	Erkek	19	Lise	Öğrenci
Kb-17	Erkek	21	Lise	Öğrenci
Kb-18	Erkek	16	Lise	Öğrenci
Kb-19	Erkek	21	Lise	Öğrenci
Kc-1	Erkek	35	Üniversite	Öğretmen
Kc-2	Kadın	45	Üniversite	Öğretmen
Kc-3	Erkek	35	Üniversite	Öğretmen
Kc-4	Erkek	50	Üniversite	Öğretmen
Kc-5	Kadın	43	Üniversite	Öğretmen
Kc-6	Erkek	36	Yüksek lisans	Öğretmen

Nitel verilerin analizleri, MAXQDA analiz programı yardımıyla yapılmıştır. Elde edilen veriler, fenomenolojik analiz sonucunda beş bölümde temalaştırılmış ve bu temalar dahilinde ortaya çıkan kategoriler ve kodlar altında incelenmiştir.

2.BULGULAR

Yapılan nitel araştırmadan elde edilen veriler kodlara, kodlar kategorilere ayrılarak toplamda beş temaya ulaşılmıştır. Bu temalar Şekil 1’de gösterildiği gibidir:

Şekil 1: Temaların Genel Görünümü

2.1 Ailelerin Gündelik Yaşam Sorunları

Bu temada işitme engelli çocuğa sahip ailelerin gündelik yaşamlarında karşılaştıkları sorunlar üzerinde durulmaktadır. Bu sorunlar “*sistem kaynaklı sorunlar*” ile “*sosyal ve psikolojik sorunlar*” olmak üzere iki kategoriye ayrılmaktadır. İlk kategoride eğitim ve sağlık sistemlerinde engellilere yönelik ayrıcalıkların olmamasının işitme engellilerin ailelerinin hayatlarını nasıl zorlaştırdığı ele alınmaktadır. Diğer taraftan ikinci bir kategori olarak sosyal ve psikolojik sorunlar ele alınarak işitme engelli ailelerinin sosyal hayatlarında girdikleri etkileşimler sonucu damga, güvensizlik gibi nedenlerle yaşadıkları asosyallik ve kaygı duygu durumu incelenmektedir.

2.1.1 Sistem Kaynaklı Sorunlar

Sistem kaynaklı sorunlar kategorisi eğitim ve sağlık sistemleri ile ilgili kodlardan oluşmaktadır. Burada ailelerin yaşadığı eğitim ve sağlık sistemi kaynaklı gündelik yaşam sorunları detaylandırılmıştır.

2.1.1.1 Eğitim Sisteminin Yetersizliği

Aile bireyleri ile yapılan görüşmeler sırasında en çok zorlandıkları konular arasında çocuklarına iyi bir eğitim sağlamanın olduğu görülmüştür. Bu ailelerin çocuklarının eğitimleri konusunda büyük bir kafa karışıklığı yaşadıkları görülmüştür. Bu kafa karışıklığının sebebi ana sınıftan, üniversiteye değin işitme engelli çocuklara yönelik ideal bir eğitim sisteminin belirlenmemiş olmasıdır. Eğitim sisteminin işitme engelli çocuklar için yeniden düzenlenmesi gerektiğini vurgulamakta ve iyi eğitimcilere ulaşmakta zorluk çektiklerini ifade etmektedirler. Özellikle cihazla duyabilecek olan çocukların aileleri üzerinde yapılan görüşmelerde özel eğitimlerde çocukları işaret dili ile desteklememeleri, çocukları kaynaştırma okullarına göndermeleri, çocukların farklılıklarını reddetmeleri ve onlara diğer çocuklar gibi muamele edip onlardan duyabilen, konuşabilen çocukların

becerilerini beklemeleri işitme engelli çocukların gelişimiyle beraber eğitim hayatlarını da olumsuz etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Aşağıda ailelerin bu konu ile ilgili deneyimleri yer almaktadır;

“Özel eğitime gittik işaret dilini öğretmeyin kesinlikle dediler yanlış yönlendirildik.” (Ka-7)

“İşitme engelli çocukların kaynaştırma okumalarını asla tavsiye etmiyorum, çocuklar acımasız. İlgisiz ailelerin çocukları toplanmış okullara bir sürü şey yapıyorlar. Oğlum bağılıyor kızıyor anlatamıyor ama çocuk yapmadım deyip çekiliyor. Öğretmenler de ilgisiz. Oğlum çok sinirli, çünkü arkadaşları ona kötü davranıyor ama öğretmenin umurunda değil. Bir gün bir öğretmenin dersinde kavga çıkmış oğlumun cihazına zarar vermişler, mahkemelik bile olduk. Sonra sürekli arayıp geri çekin dediler, suçsuz öğretmenlerde var diye geri çektim. Benim tavsiyem işitme engelli çocuğu olanlar çocuklarına kaynaştırma okula vermesinler, daha da içine kapandı çocuk. İşitme Engelliler Lisesi'ne başladı, 1-2 ay liseye gitti, birkaç arkadaş edindi şimdilerde.” (Ka-7)

Katılımcı aile üyelerinin de bahsettiği şekliyle işitme engellilere yönelik eğitim sistemindeki bu tür bozukluklar çocuğun ve ailenin yaşamı boyunca eğitimlerinde, sosyal yaşamlarında, iş hayatında da yaşanabilecek sorunlara zemin hazırlamaktadır. İşitme engelli çocukların kendi seviyelerine uygun bir içerikle ve yeterli bir teknikle, işaret dili ve işitme engelli çocuklar konusunda yetkin bir öğretmenle ideal eğitim sistemine ulaşılabilir. Bunun için çocukların kendi gibi olan çocuklarla bir araya gelip kendi dillerinden anlayan öğretmenlere ulaşabilmeleri sağlanmalıdır. İşitme engelli çocukların liseden önceki aldıkları eğitimde okuma-yazma, anlama-ifade etme becerisi kazanmaları toplumsal hayata katılımlarında sorun yaşamamaları açısından önemlidir.

2.1.1.2 Sağlık Sistemi: Tedavi Sürecindeki Aksaklıklar

Burada işitme engelli çocuğu olan ailelerin çocuklarını tedavi ettirme süreçlerindeki deneyimleri yer almaktadır. Katılımcılar tarafından tedavi süreçlerini zorlayıcı kılan unsurlar arasında ameliyat, cihaz ve pil fiyatlarının yüksekliği; cihaz ve pillerin belirli aralıklarla yenilenmesi gerektiği ve devletin bu cihazlara ulaşımında sağladığı desteğin yetersizliği vurgulanmaktadır. Aşağıda katılımcılar bu konudaki yaşadıkları gündelik deneyimlerinden bahsetmektedirler:

“7 yıl dolunca iki cihaz da 11 bin lira, 5 bin devlet 6 bin de biz verdik. İlkinde devlet karşıladı, tomografisi aşısı ameliyat parası falan yine tuttu bayağı. Memnunuz duyuyor cihazla ama bir şey olsa ne ile öderiz diye düşünüyoruz. 7 yılda bir bozuluyor, tamiri yenisini al falan, almasak da sıkıntı. Devlet belli bir yere kadar veriyor, çocuk duymaya alışıyor ama bir yerden sonra ne yapar çocuk diye düşünüyoruz.” (Ka-7)

Katılımcılardan elde edilen verilere göre hastanelerde uzun süre sıra beklemek zorunda olmalarının işitme engelli çocukların huzursuzlaşmasına, insanlardan rahatsız olmalarına, orayı terk etmek istemelerine sebep olduğu ve aileyi zor durumlara düşürdüğü belirlenmiştir. Buna göre hastanelerde öncelikli konumda olup sıra beklemeden işlerini halletmeleri ve işitme engelli çocuklarının yanında muayene odasına girip dertlerini anlatabilmeleri ailelerin önemli ihtiyaçlarından biri haline gelmiştir:

“Memurların sekreterlerin doktorların hiç ilgisi yok. Bizi randevulu olduğumuz halde bekletiyorlar. 22 yaşından 58 yaşına kadar bunun içindeyim. Bu konuda hiçbir şey yapamadım. Test yaptıracağız çocuğa yanında girmem lazım beni sokmuyorlar. Anlayış göstermiyorlar.” (Ka-14)

Toplumsal hayata katılım için birçok yerde işitme engelli bireylerin rapor göstermeleri ve bu raporların güncel tarihleri olması gerekmektedir. Bu durum ailelerin çocuklarıyla birlikte hastanelerde yaşadıkları sıkıntılarla benzer bir şekilde ailenin toplumsal hayata katılımını zorlaştıran bir etmendir. İşitme engelli aileleri sürekli rapor alma durumunu “gereksiz, mantıksız ve zor” olarak tanımlamaktadırlar:

“Her alanda çocuktan engelli raporu istiyorlar. İş başvurusu, sosyal tesis girişleri, rehberlik araştırma merkezi, sınav girişi, hepsine rapor gerekiyor. Rapor almak için canımız çıkıyor. İlk önce çocuk doktoru, KBB, ortopedi, dahiliye, cildiye, psikiyatri kaç doktor varsa hepsine gidiyoruz. İki kişi bizim bir sırada bizim bir sırada bekliyoruz. Rapor için 10-12 doktora gidiyoruz. 2 gün sürdüğü oluyor. Mesela doktorun biri yok hadi yarın gel. Zaten baştan raporları var her yıl niye alıyoruz? Bu çok zor. Çocuk bu durmuyor yoruluyor. Onu ikna etmeye çalışıyorsun. Bir kulak ölçülecek, çocuk aksileşiyor yaptırmıyor, zaman geçiyor, sıran gidiyor. 14 yaşına kadar her yıl mecbursun. 1 kere alınsın. Değişecek bir hastalık değil. İlerleyebiliyor ama tamamen iyileşecek bir şey değil. Çoğu çocuk durdan sustan anlamıyor, çok zor.” (Ka-14)

2.1.2 Sosyal ve Psikolojik Sorunlar

Aileler çocuklarını yetiştirme sürecinde sistemsel sorunlarla mücadele ederken aynı zamanda sosyal ve psikolojik alanlarda da bir mücadele halindedirler. Aile içinde en çok işitme engelli çocuklarıyla nasıl iletişim kurup bunu geliştirecekleri konusunda sıkıntılar yaşadıkları belirlenmiştir. Bu konu iletişimsizlik başlığı altında incelenecektir. Aileleri en çok yıpratın konunun başında çevrelerinden gördükleri damgalanma durumu gelmektedir. Damga ile birlikte birey yalnızlaşmakta asosyalliği tercih etmekte ve insanlara güveninin azalmasıyla birlikte yaşamını kaygıyla sürdürmesine neden olmaktadır. İlgili başlıklarda ailelerin deneyimleri yer almaktadır.

2.1.2.1 Damga

Damga kavramı bireyi diğerlerinden ayırarak itibarsızlaştıran bir vasfın (hastalık, bağımlılık, statü, ırk gibi) sosyal etkileşimi sonucu kişiyi toplumun normal kabul edilen kesiminden eksik, lekeli bir öteki konumuna getirmektedir (Goffman, 2014). Damganın en belirgin olduğu alanlardan biri engelliliktir. Damga, engelli bireyler ve aileleri üzerinde toplum tarafından oluşan negatif bir baskıdır. Sözle, bakışla aşağılamaya, ötekileştirmeye yönelik yapılan bu sosyal baskı ve sosyal dışlanma durumu engelli ailelerinin sosyalleşmelerine de ket vurmaktadır. Damga deneyimini yaşayan katılımcılar kendilerini şu sözlerle ifade etmektedirler:

“Çocuklarımı çocuklarıyla oynatmadılar. Kadının biriyle bu yüzden sorun yaşadım. Hep dalga geçtiler. Hep olumsuz davrandılar. Bir düğüne gitsek amcası bile ‘ahraz geldi ahraz gitti’ diyorlar. Biz onu sevmiyoruz oynamak istemiyoruz diyorlar.” (Ka-1)

“Onun yanına gitmeyin, oynamayın, konuşmayın diyorlardı. Allah’a havale ediyordum. Eskiden böylelerdi ama şimdi daha iyi.” (Ka-11)

“Bir tek annemden destek aldım. Babam mesela hiç sevmez engelli diye. Yaşlı 85 yaşında ondandır belki. Kardeşlerim de öyle, anlayamıyorlar işitme engelini.” (Ka-12)

Yapılan nitel görüşmeler sonucunda sosyal çevresi tarafından damgaya maruz kalan ailelerin hayatlarının insanlardan izole daha asosyal bir yaşama evrildiği belirlenmiştir.

“Sosyal anlamda kısıtladık kendimizi. Özellikle annesi. Evin içinde oğlumuzla, okula gitse yanında. Ben mecburen dışarıdayım ama onun sosyalliği kalmadı.” (Ka-13)

“Herkesle karşı anlayışlı olamıyorsun, onun agresifliği sana da yansıyor, toplumdan uzaklaşıyorsun. Maddi sıkıntılarının yanında eğitiminde de zorlanıyorsun. İnsanları davranışlarından dolayı sevmiyor benim çocuğum. Argo hareketleri sevmiyor onu fark edince daha çok üstüne gidiyorlar. Bu sefer çocuk içine kapanıyor, biz de herkesle görüşmüyoruz.” (Ka-7)

2.1.2.2 Kaygı

Ailelerle görüşmeler sonucunda çocuklarının gelecek yaşamları konusunda ve toplum içerisine karışmaları gerektiğinde kaygılarının arttığı gözlenmiştir. Genelde kaygılarının sebepleri “diğer insanlara güvensizlik, çocuğun diğer insanlarla iletişiminin zayıflığı, çocuklarının geleceği” gibi konular üzerinden şekillenmektedir:

“Endişeleniyorum, bazen telefonda görüntülü konuşuyoruz. Şarj olmayınca konuşamıyor. Dışarıda bir sorun yaşadığında başkasından yardım istemez, bizi aramayı tercih ediyor. Küçükken onu hep korumak isterdim, tek başına dışarıda olduğunda hala korkuyorum. Benden sonra nasıl olacak aklım hep onda kalır. İlerde ablaları evlenecek belki tek kalacak. İş, ailesi olacak mı? Nerde yaşayacak? Her zaman ben yanında olacak mıyım? Bunları düşünüyorum, hep korkuyorum. Ona ders çalış diyorum. İş için destekliyorum.” (Ka-3)

“Biri fabrikada biri fırında çalışıyor. Aklım kalıyor. Özellikle gece vardiyasında endişeleniyorum. Bir telefon çalsa korkuyorum. Anneyim sonuçta.” (Ka-11)

2.1.2.3 İletişimsizlik

İletişim konusu işitme engelli bireyler ve aileler arasında mesafe oluşturan olumsuz etmenlerden biridir. Eğer erken teşhisle çocuğa uygun tedavi yöntemi uygulanıp doğru ve bilinçli eğitim sağlanırsa iletişim konusundaki aksaklıklar giderilebilir. Ancak yeteri kadar bilinçli olmayan bir aile çocuğuna ulaşma hususunda kendi aralarında doğru bir iletişim kuramamaları durumu aile içinde bir iletişimsizliğe ve beraberinde işitme engelli çocuk ile ailesi arasında mesafe oluşmasına neden olmaktadır. Katılımcılar çocukları ile iletişim kurmanın zorluklarından bahsederken en çok işaret dili

öğrenme konusunda zorlandıklarını belirtmişlerdir. İşaret dilini kurslardan çok kendi çocuklarından öğrendiklerini ifade etmektedirler:

“Yok ben bilmiyorum. Oğlum da bu yıl öğrendi. Gittiği okullarda terapilerde işaret etmeyin öğretmeyin dediler. Şimdi de neden öğretmediniz diyorlar. Göstererek dudak okuyarak tarif ederek konuşurduk. Arkadaşlarıyla işaret dilinde konuşuyor anlaşıyor. Bazen bana işaret dili anlatıyor ama ben öğrenemiyorum.” (Ka-9)

“İşaret dilini çok iyi bilmiyorum. Arkadaşlarımızdan, çocuklardan öğrendim. Çocuğum işitme engelliler okuluna başlayınca yavaş yavaş öğrendim. Çocukların işitme engelli annelerinden öğrendim. Kursla falan zor. Çocuklar derse giriyor biz dersten çıkmalarını beklerken sohbet ediyoruz.” (Ka-12)

2.2 Ailelerin Sorunlarla Baş Etme Stratejileri

Bu temada ailelerin gündelik yaşamda karşılaştıkları sorunlarla nasıl başa çıktıkları üzerinde durulmuştur. İşitme engelinin getirdiği sorunlara bakış açıları ve çözüm stratejilerine dair deneyimleri bu kısımda *bireysel başa çıkma* ve *destek alma/destek olma* kategorileri altında verilmiştir.

2.2.1 Bireysel Başa Çıkma

Bireysel başa çıkma başlığı altında aileler sorunlarını kendi başına çözmeye taraftarıdır ve buna uygun stratejiler geliştirmektedir. Ailelerin gündelik yaşamlarında iletişimsizlik, damga gibi sorunlara geliştirdikleri stratejiler yorumlanmaktadır.

2.2.1.1 İşaret Dili Öğrenme

Katılımcılar iletişimsizlik sorununu aşmak, işitme engelli çocuklarıyla daha rahat iletişim kurabilmek onları anlayabilmek için işaret dili öğrendiklerini belirtmişlerdir. Bunun için çeşitli kurslardan, kitaplardan faydalandıklarını ve pekiştirmek için çocuklarından öğrenmeye devam ettiklerini ifade etmişlerdir:

“Evde eşimin verdiği kitaptan öğrendim. Kaç senedir biliyorum anlatıyorum.” (Ka-10)

“Halk eğitim kurslarına gittim. İki 4-5 sene önceydi. Daha pekişsin diye 2 yıl önce gittim. Ön lisans mezunu olsam tercüman bile olurum.” (Ka-8)

Nitel görüşmeler sırasında katılımcıların işaret dilinde konuşurken zorlandıkları yerlerde yazmaya başvurdukları, ancak işitme engelli çocukların yazı dilini anlamakta güçlük çekmeleri nedeniyle onların anlayacağı şekilde basite indirgeyerek kullandıkları belirlenmiştir:

“Kelimelerin tek anlamını bildiği ve ekleri bilmediği için sıkıntı oluyor. Biz anladığı gibi yazıyoruz ona evde.” (Ka-8)

“İşaretle anlatamayınca yazıyoruz, öyle anlaşıyoruz.” (Ka-10)

2.2.1.2 Dini Bakış Açısı: Kadercilik

Görüşmeler neticesinde dini bakış açısının aileleri kaderci bir yaklaşım içerisine ittiği görülmektedir. Kadercilik “değişmez bir varlık” inancından ortaya çıkmıştır. Kadercilik anlayışının yapısının değiştirilemez, müdahale edilemez algısını içselleştiren bireyleri eylemsizliğe iten düşünsel tutumdur (Atlı ve Tuncer, 2016). Bireyleri eylemsizliğe itmesi nedeniyle de kadercilik anlayışı birçok sosyal problemin çözümüne de engel olmaktadır. Katılımcıların engelliliğe dair kaderci tutumları aşağıda verilmiştir:

“Allah’tan gelene bir şey diyemeyiz. Üzüldüm, ağladım ama yapacak bir şey yok.” (Ka 4)

“Bir şey değişmedi, rabbimin verdiğine şükür diyorum. Doğal karşıladım.” (Ka-5)

Katılımcıların büyük bir kısmının da engelli çocuğa sahip olmaya dair bakış açılarında dinin bir sığınak gibi görüldüğü ve içinden çıkılamayacak durumları hafifleten, bireyin huzur bulduğu bir inanç sistemi üzerinden şekillendirdikleri bir strateji olarak benimsenmektedir:

“Zor zamanlar yaşadım ama Allah yanımda dedim. Psikoloji bozuluyorsa inanç eksiktir diye düşünüyorum.” (Ka-8)

“Allah’a havale ediyordum çocuklarımı hor görenleri.” (Ka-11)

“Rabbim yardım ediyor. Üzülüyorsun ama elinden geldiği kadar ayakta duruyorsun. Çocuklar için hepsi oluyor kuzum.” (Ka-14)

2.2.1.3. Görmezden Gelme/Alışma

Katılımcıların bir kısmı toplum içerisinde olabilecek damgalanmaya karşı başa çıkma stratejisi olarak diğer insanlardan gelen olumsuz tepkilerin doğal bir durum olduğunu kabullendiklerini böylece kendilerini dış etkenler yüzünden üzmediklerini hayatlarını daha da zorlaştırmak istemediklerini belirtmişlerdir. Bunu yaparken “umursamama, cevap vermeme, görmezden gelme” gibi davranışlar içerisinde girdikleri belirlenmiştir:

“Ay yazık! Kimisi böyle acıyor, kimisi bizde de var diyor. Çok merak ediyorlar. Soruyorlar. Alıştık artık, genelde merak var.” (Ka-3)

“Eşim de çocuğum da işitme engelli, bunu duyanlar üzülüyorlar. Niye evlendin çocuğum da böyleymiş falan diyorlar. Görücü usulü evlendik. Aldırış etmiyorum artık.” (Ka-10)

2.2.2 Destek Alma/Destek Olma

İşitme engelli çocuğu olan ailelerin karşılaştıkları sorunlara verdiği tepkilerden ve kullandığı çözüm stratejilerinden ikincisi destek alma/destek olma kategorisidir. Burada işitme engelli çocuğu olan ailelerin gündelik yaşamlarında karşılaştıkları asosyallik, kaygı gibi sorunlarla baş etmek için desteğe duydukları ihtiyaç sonunda buldukları “sosyalleşme, güvenli alan oluşturma ve psikolojik desteğe başvurma” adlı çözümler sunulmaktadır. Aile kurumunun toplumsal ve psikolojik fonksiyonları göz önüne alındığında sosyalleşme, psikolojik sağlamlık ve güvenli alan ihtiyacı ailenin varlığını sürdürmesi ve çocuk, eşler ve toplum içerisindeki işlevlerini yerine getirmedeki yeterliliği açısından oldukça önemlidir.

2.2.2.1. Psikolojik Desteğe Başvurma

Katılımcıların bir kısmı bu ihtiyaçlarını bireysel başa çıkma yöntemleriyle giderebildiğini ifade etse de büyük bir kısmı da psikolojik destek almaya ihtiyaç duymaktadırlar. Katılımcılardan psikolojik desteğe ihtiyaç duyduğunu dile getirenlerden bir kısmı bunu maddi nedenlerden dolayı yapamamakta bir kısmı da vakit ayıramadığını belirtmektedir. Psikolojik desteğe başvuranlar ise kendi sorunları üzerinden gitmekten ziyade daha çok çocuğunun sorunları üzerinden psikolojik destek alabilecekleri yerlere başvurdukları görülmektedir:

“Psikolojik servise oğlumdaki hırçınlık için götürdük sebebi derdini anlatamadığı içinmiş. Kızımı da adet döneminde sorun yaşamamasın diye götürdüm.” (Ka-8)

“Okulda psikologlar oluyor. Ben de sıkıntıya düştükçe konuştum, oğlanı da konuşturdum onlar yönlendirdiler.” (Ka-9)

“Param varken sürekli çocuklarımı psikoloğa götürüyordum. Psikolog bana çocukları yetiştirmekte aynen bu şekilde devam et dedi. Sadece ortancanın özgüven problemi vardı. Kulakları kepçe olduğu için çevresinden zorbalık görmüş biraz. 6 ay anti-depresan kullandı, şimdi iyi iletişiminde sıkıntı yok.” (Ka-12)

2.2.2.2 Sosyalleşme: İşitme Engelli Ailelerle Bir Araya Gelme

Yapılan derinlemesine görüşmelerde damga nedeniyle asosyalliğe yönelen bireylerin kendilerini anlayan, aynı deneyimleri paylaşan insanlarla bir araya gelerek kendi sosyal hayatlarını şekillendirdikleri belirlenmiştir. “Engelli çocuğu olmayan bizi anlayamaz” mantığı ile kendi çocuklarının okullarında tanıştıkları ve bir araya gelerek birbirlerine destek oldukları, çocuklarının hem okullarıyla hem gelişimleriyle ilgili birbirlerinden bilgi alabildikleri bir haberleşme ağı kurduklarını ifade etmişlerdir.

“Görüştiğimiz aileler var, özel eğitimlerden. Onların da çocuğu işitme engelli. Çoğu şikayetleri benim gibi. Çocuklarına sosyal değil diyorlar. Sık sık olmasa da görüştiğimizde iyi geliyor evleri uzak biraz. Yoksa sadece bu sıkıntıyı sen yaşıyorsun zannediyorsun, onlarla görüştiğünde iyi geliyor.” (Ka-7)

“Daha ziyade onlarla arkadaşız. Birbirimizin çocuklarına anlayış gösteriyoruz. Onların çocuklarını da kendi çocuğum gibi severim. Pandemi öncesinde bazen toplanıyorduk. Görüşüyoruz. Çocukların birbirinden başka arkadaşı yok, normal çocuklar kabul etmiyor, arkadaş olmuyorlar. O yüzden onları görüştürmeye çalışıyoruz. Mesela benim çocuğumun hoş olmayan davranışlarını

dışarıdan biri absorbe edemezken işitme engelli çocuğu olan bir aile anlayış gösterebiliyor.” (Ka-12)

2.2.2.3 Güvenli Alan Oluşturma

Güven önce aile ortamında oluşur ve gelişir. Toplumsal alanda güvenli ortam devlet tarafından oluşturulur. Ancak bir toplumda güvenli alan sadece konuşan, gören ve duyan insanlara yönelikse ve bunun dışında kalan yetersizlikleri olan bireyler için toplumsal alan yeterince güvenli değilse bu bireyler ve aileleri için gündelik yaşamda aksaklıklar meydana gelir. İşitme engellilerin ailelerinde güvensizlik kaynaklı kaygı sorununu azaltmak için genel olarak çocuklarını kontrol etme stratejisi geliştirmişlerdir. “İzin vermiyorum, göndermiyorum, dışarıya tehlikeli, gözümün önünde olsun” gibi sözlerle aslında çocuklarını sürekli gözetim altında dış dünyadaki tehlikelerden korumak için bir kalkan görevi üstlendikleri görülmektedir. Bunun temel sebebinde çocukların diğer insanlarla iletişim kurmadaki yetersizliğinden doğan bir kaygı yatmaktadır. Dolayısıyla aileler işitme engelli çocuklarını güven duymadıkları bir toplum içerisinde yetiştirmekte zorlanmakta ve bu güvensizliği kendi yarattıkları güvenli alan içerisinde aşmaya çalışmaktadırlar.

“Yanlarına giderek işlerine koşarak sorunları aşmaya çalıştım. Kendi işaret ediyor karşıdaki anlamıyor ben anlatıyorum.” (Ka-11)

“Genelde bir yere tek göndermiyoruz ailece ya da babasıyla gidiyor.” (Ka-15)

“Tabi endişeleniyorum gitmeyin uzağa kapının önünde oynayın ben sizi göreyim diyorum. Gitmiyorlar.” (Ka-5)

“Çok endişeleniyoruz. Onların yalnız çıkmasına izin vermiyoruz. Bazen gidiyorlar ama araba falan bir şey olsa duymuyorlar sonuçta. Hep merak ediyoruz.” (Ka-15)

2.3 İşitme Engelli Bireylerin Gündelik Yaşam Sorunları

Bu bölümde işitme engelli bireylerin gündelik yaşamlarında karşılaştıkları sorunlar ele alınmıştır.

2.3.1 Eğitim Hayatı

İşitme engelli bireylerin eğitim hayatlarında en çok zorlandıkları konulardan biri kaynaştırma eğitimi döneminde yaşadıkları travma boyutuna varan olumsuz deneyimlerdir. Bu okullarda hem işitme engelli öğrenci konusunda donanımsız öğretmenlerin uyguladığı eğitim hem de akran zorbalığı sonucunda işitme engellilerin ilköğretimde deneyimledikleri kaynaştırma okulu onların topluma katılımları açısından özgüven kazanmalarına ve eğitim alanında gelişmelerine ket vurmaktadır. Liselerde deneyimledikleri zorlu müfredat, ders anlatım teknikleri ile ders ve sınav başarıları beklenenden çok daha düşük seviyelerde belirlenmiştir. Diğer konu ise okullarında aldıkları derslerin kendi engel durumlarına göre düzenlenmeyip diğer tüm öğrencilerle aynı ders müfredatına sahip olup aynı sınavlara girmeleri ve seviyelerine göre hazırlanmayan ders içerikleri ile öğrencilerin kullandıkları işaret dilinde yetkinlik kazanmamış öğretmenlerin bir ön eğitimden geçmeden direkt olarak öğrenci karşısına çıkıp dersleri normal müfredata göre anlatmak durumunda kalmalarıdır.

2.3.1.1 Müfredat ve Öğrenciye Ulaşma

İşitme engellilere yönelik özel eğitim liselerinde öğrencilerin en çok zorlandıkları mesele ders içeriğinin işitme engellilerin anlayacağı bir teknikle hazırlanamamasıdır. Bu durum öğretmenlerin her ne kadar işaret diline hâkim olsalar da bazı ders konularını anlatmakta yetersiz kalmalarına, öğrencilerin dersleri anlamamalarına ve zorlanmalarına dolayısıyla özellikle teorik derslerden uzaklaşmalarına neden olmaktadır:

“Lisede dersler zor anlamıyoruz, arkadaşların hiçbiri anlamıyor.” (Kb-12)

“Öğretmenler anlatmakta yetersiz. İyi anlatsınlar. Dersleri seviyorum ama anlamıyorum bilmiyorum.” (Kb-15)

Okulda işitme engelli çocuklar için dersleri anlamama sorunlarından biri de öğretmenlerin işaret dilini bilmeyerek işitme engelli çocuklarla ilgili bilgileri olmadan okula atanmalarıdır. Öğretmenlerin okula atanmadan önce bir işaret dili eğitimi almamaları ya da işaret dili bilen veya özel eğitim alanında yetkinleşmiş öğretmenlerin işitme engelliler için özel olan liselerde çalışmamaları hem öğretmenler hem de öğrenciler için bir sorun haline gelmiştir. Öğretmenlerin atandıktan sonra kendi çabalarıyla dil öğrenmeleri aynı zamanda okulda ders anlatma sürecine denk gelmesi bu süreçte öğrencinin ilgili

derse olan mesafesini artırmaktadır. Bu durumla ilgili öğrencilerin bulunduğu lisedeki öğretmenlerden oluşan referans katılımcıların görüşleri şu şekildedir:

“İlkokuldan itibaren çocuğa elmayı yazmayı öğretiyorsanız yanına bir resim koyup artı yanına da işaretini de yapıp üçünü birlikte sunmanız gerekiyor, ama bu eksik. Eksik olduğu için çocuk liseye gelmiş ve bunu bilmiyor bundan habersiz. Benim elimde bir müfredat var. Bakanlık diyor ki romantizm öğreteceksin, batı edebiyatını öğreteceksin ya da şiirde teşbihi öğreteceksin. Benim sil baştan başa dönüp de elmanın işaretini tahtaya yansıtıp elma yazıp öğretme gibi bir şansım olmuyor. Ara ara yapıyoruz bu tarz şeyleri. Çocukların işaret dili kitapları var onları dağıttık yeri geldiği zaman boşluklarda beş dakika, on dakika mesela ben çocuklara kavramları vereyim işaretlerini yapalım ya da resim olarak varsa elimizde doküman onları sunuyoruz. Ama lisede olacak şeyler değil. Bunun temelde olması gerekiyor.” (Kc-2)

“Bu işin tutulur bir tarafı yok hoca hanım. Çocuk meslek lisesinde okuyor. Öğretmenler işaret dili eğitimi almamış, okula geldiklerinde alıyorlar eğitimlerini ama kesinlikle yeterli değil. Ancak gündelik hayattan konuşabiliyoruz. Normal meslek liseleriyle fen lisesiyle ders kitaplarımız aynı. Biz bunu genel müdüre de söyledik “biz de biliyoruz ama yapacak bir şey yok” dediler. Kendi dersimi işaret diliyle anlatamıyorum. Belli bir yere kadar kendimizce gösteriyoruz ama dedim ya bizim dersimizin içerisinde bir sürü teknik terim var hangi birini anlatayım? Bütün öğretmenlerimiz için geçerli bu durum. İşletmelerde de aynı şekilde. Şimdi çocukları gönderiyoruz, bize nasıl anlaşacaklarını soruyorlar. Haklılar. Biz de idare edin diyoruz ve sistem bu. Bu bir gerçek.” (Kc-4)

2.3.1.2 Kaynaştırma Eğitimi

Kaynaştırma eğitimi meselesi işitme cihazı kullanan işitme engelli olan çocukların tamamının olmasa da büyük bir çoğunluğunun deneyimlediği ve genel olarak rahatsız oldukları bir durumdur. Genelde ilkokulda yaşanan bu durum işitme engelli çocuğun işiten çocuklarla aynı okulda diğer çocuklarla etkileşime girerek onlarla sosyalleşebilmesi, iletişim kurabilmesi, derslere katılması ve katıldığı derslerden onlar gibi sonuçlar almasının beklendiği bir sistemdir. Ancak nitel görüşmeler sonucu bu sistemin tahmin edildiği şekilde işlemediği görülmüştür. İşitme engelli öğrencilerin verdiği cevapların çoğu kaynaştırma okuluna dair “sevmedim, kötüydü, konuşanlarla okumak istemem” gibi yorumlarla karşılaşılmıştır.

“İlkokulda kaynaştırma okuluna gittim sevmedim. İşitme engelliler okulu daha güzel. O okulu anlamıyordum, konuşmak ve konuşanı anlamak çok zordu.” (Kb-9)

“Kaynaştırma olarak konuşanların okulu kötüydü. Anlayamamak kötüydü, davranışları iyiydi ama.” (Kb-12)

“Kaynaştırma oldu önceden. Konuşanları severim ama onlarla okula gitmek istemem.” (Kb-16)

“Kaynaştırma okulunu hiç sevmedim çok kötü öğrenciler kötü hep küfür ediyorlardı. Şimdi problem yok burada.” (Kb-18)

Bunlara ek olarak ailelerle yapılan görüşmelerde eğitim zorluklarından bahsederken hemen hepsinin kaynaştırma okuluna çocuklarını gönderdikleri için pişman olduklarını ve çocuklarının herhangi bir gelişim göstermedikleri gibi çoğu çocuğun da okulda dışlanmaya, zorbalığa maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir. Buna örnek olarak işitme engelli katılımcıyla görüşme sırasında katılımcının kaynaştırma okuluna kötü demesi üzerine annesi şu sözleri eklemiştir:

“Kaynaştırmaya kötü diyor çünkü ders başarısını kötü etkiliyor. Öğrencilerden zorbalık görüyor. Kulaklığını çıkarıp atıyorlar. Oyunlarına almıyorlar.” (Kb-6)

2.3.2 Sosyal Hayat

Bu kısımda işitme engelli bireylerin yabancılarla ve aile içi iletişim konusunda yaşadıkları sıkıntıları ve işitme cihazı deneyimleri ile ilgili bulgular yer almaktadır.

2.3.2.1 İşitme Cihazı Deneyimleri

İşitme cihazı kullanan işitme engelliler hem cihazlarının kalitesizliği hem de cihaz takıyor olmanın getirdiği engelli damgasını deneyimlemektedirler. Ailelerle yapılan görüşmelerde katılımcıların büyük bir kısmı çocuklarının sesten rahatsız olarak cihazı kullanmak istemeyip çıkarıp attıklarını belirtmişlerdir. Saha çalışmasında işitme engelli öğrencilerle yapılan görüşmeler sırasında

öğrencinin birinin sık sık rahatsız bir ifadeyle elini cihazına götürdüğünü gözlemlemek de bunu destekler nitelikte olmuştur:

“Kulaklık istemiyorum. Aşırı ses ve gürültü oluyor.” (Kb-12)

“Sürekli bakan kişilere sinir oluyorum.” (Kb-8)

İşitme engelli bireylerin görüntü olarak diğer insanlardan bir farkı yoktur. Mesela bir görme engelli veya ortopedik engelli bireye göre ilk bakışta engelli oldukları fark edilmez. İşitme cihazının damga ile ilişkisi burada devreye girer, birey cihaz taktığında artık engelli kimliğini de yanına almış olur. Bu da insanların cihazlarına bakmalarından rahatsızlık duymalarındaki temel sebeptir:

“Küçükken cihazına bakarlardı çok rahatsız olurdu, ama artık alıştı rahatsız olmuyor. Bir dönem işitme engelli olduğu için kendini yargıladı ama sonra atlattı.” (Ka-12)

2.3.2.2 Kısıtlı Sosyallik

Sosyalleşme bireyin doğumunda aile ile başlar ve toplum içerisinde hayat boyu devam eder. İşitme engellilerde de sosyalleşme ailede başlar ancak toplum içerisinde birtakım aksaklıklar yaşanır. Sosyalleşme alanlarında çoğu zaman yanında bir aile üyesi vardır. Bu hem iletişimsizlikten hem ailelerin kaygı durumlarından hem de işitme engelli bireyin yeterince özgüven sahibi olmayıp insanlarla etkileşime girmesinde sıkıntılar yaşamalarından kaynaklanmaktadır. Genellikle okul veya mahalle çevresinden, ailelerinden insanlarla bir araya geldiklerini belirtmektedirler:

“Tek başıma bir yerlere gidemiyorum bu sıkıntı.” (Kb-7)

“Babam dışarı çıkarken izin veriyor ama annem vermiyor. Annem korumacı ama problem yok.” (Kb-1)

“Evin çevresine yakın olanlarla misafirlğe gider sohbet ederiz.” (Kb-15)

2.3.2.3 İletişim

Sosyalleşmenin yolu iletişim kurmaktan geçmektedir. Sosyal bir varlık olan insan için iletişimin ilk başladığı yer ailedir. Aile içinde iletişim kurarak öğrenmeye ve gelişmeye başlar çocuklar. Burada işitmeden kaynaklı bir aksaklık olması çocuğun gelişimi açısından oldukça tehlikelidir. Genellikle işiten ailenin işitme engelli çocuklarında iletişim bir sorun olarak görülmektedir. Aile çocukla iletişim kurmanın yollarını çözemezse çocuğun psikolojisi ve sosyal yaşamı büyük ölçüde zarar görür. Burada sorun sadece işitme engeli değildir, burada ailenin de çocukla uygun iletişim yolunu bulamamış olmasından kaynaklanmaktadır:

“Evle okulda işaret dilleri farklı, bu yüzden zor oluyor, anlamıyorum, sinirleniyorum.” (Kb-12)

“Abim bazen çok konuşuyor sinirleniyorum ve beni anlamadıklarında sinirleniyorum.” (Kb-13)

İşitme engelli bireylerin topluma karışması konusunda “anlaşılamamak, anlamamak” gibi çekinceleri vardır. Bu çekinceler ailede yaşadıkları iletişimsizlik sorununa bağlı olarak gelişmiş kendilerini en iyi tanıyan insanlar tarafından anlaşılabilirken onları hiç tanımayan insanların kolayca anlamalarını beklemiyorlar. Bu durum kendilerini ifade ederken strese girmelerine neden olmaktadır. Karşıdaki insana ve anlaşılacak istenen konuya göre kuracakları iletişimden çoğu zaman kaçtıkları olabildiğince insanlarla konuşmamaya ve işlerini halletmek zorunda olduklarında aile üyelerinden, öğretmenlerinden ya da arkadaşlarından alacakları desteğe ihtiyaç duymaktadırlar. Araştırma sırasında damga boyutunu anlayabilmek adına yabancılarla iletişimlerinde kötü tepkiler alır mısınız sorusu yöneltildiğinde genellikle “hayır, iyiler, konuşmaya çalışıyorlar” gibi yanıtlar alınmıştır. Aşağıda bir seviyede duyabilen, duymayan işitme engellilerin deneyimlerinden ve öğretmenlerinin gözlemlerinden oluşan veriler paylaşılmıştır:

“Diğer insanlardan az duyuyorum bu orta derecede bir sorun. Uzakta olanı duymuyorum yakından duyuyorum. Bir kişi konuştuğunda tamam ama birden fazla kişi konuşurken rahatsız oluyorum. Konuşmalar karışıyor. Böyle olunca üzülüyorum karışık karışık ama alıştım. İşaret dilinin dünyada ortak olması beni mutlu ediyor.” (Kb-9)

“Anlaşırken sorun oluyor anlattığımı zor anlıyorlar.” (Kb-14)

“Ben dışarıyla ilişkilerinin çok yeterli olduğunu düşünmüyorum açıkçası. Yani bir yere kadar dışardaki iletişimleri. Çocuk bir yere gittiği zaman karşıdaki insanla iletişim kuramıyor, derdini anlatamıyor ya da söyleneni anlamıyor. En basitinden şurada bir para çekmeye gidecek oluyor

çocuk derdini anlatamıyor. Ya biz buradan bir yazı vermek zorunda kalıyoruz ya da oradan bir yazı geliyor onu biz çocuğa anlatmak zorunda kalıyoruz. Çocuklar sürekli gelir bana, işte telefonuna bir kurumdan bilgilendirme mesajı gelmiş, bana soruyor. Anlamadığı için etrafta olan bitenle ilgili yargıya da varamıyor ya da işte kabul de söz konusu olmuyor.” (Kc-2)

2.4 İşitme Engelli Bireylerin Sorunlarla Baş Etme Stratejileri

Bu tema altında bireylerin işitme engeline sahip olmalarından dolayı karşılaştıkları sorunları gidermede kullandıkları yöntemlerden bahsedilmektedir. Bu yöntemler iki kategoride incelenmiş olup bunlardan ilki işitme engellilerin damga ve sosyalleşmelerini kısıtlı bir şekilde yaşamalarına karşı tutundukları bir kavramdır. Kendilerini ait hissettikleri yerin yine işitme engelli bireylerden oluşması ve işitme engelini sorun olarak değil doğal insani bir durum olarak görmeleri de kendileri ile ortak deneyimleri yaşayan benzer insanlara karşı bir aidiyet hissi yaşamalarını sağlamıştır. İletişimde alternatifler kategorisi, işitme engelli bireylerin işitme engelli olmayanlarla anlaşma konusunda yaşadıkları sorunlara çözüm olarak anlatmak istedikleri şeyleri farklı yollarla anlatma çabalarını içermektedir.

2.4.1 Aidiyet

Bu kategoride işitme engelli bireylerin “işitme engeli”ne bakış açıları, kendi aralarındaki sosyallikleri ve bir araya gelmeleri için okulu araçsallaştırmaları yer almaktadır.

İşitme engelli bireylerin sorunlarını öğrenmeye yönelik yapılan bu araştırmada işitme engelli katılımcıların büyük bir kısmı “herhangi bir sorun yaşamadığını ve işitme engelini bir sorun olmadığını” belirtmiştir. Bu durumda işitme engelini insana has özelliklerden biri olarak gördükleri ve insanları kendi içlerinde “işitme engelliler ve konuşanlar” olarak tanımladıkları bulgularına ulaşılmıştır. Burada işitme engelini sorun yapan şeyin toplumsal engellemeler olduğu ve işitme engeli sadece insana ait bir özellik olduğu vurgusu yapılmaktadır:

“İşitme engelli olmak biraz zor ama sorun değil.” (Kb-14)

“Biz anne baba olarak işitme engelini sorun olarak görmüyoruz, toplum içerisinde sorun haline geliyor. Hayata bakışla alakalı. Oğlum çok zeki hiperaktif olduğu ve duymadığı için değişik gördüler.” (Ka-13)

2.4.1.1 İşitme Engellilerle Sosyalleşme

İşitme engellilerin kısıtlı sosyallik durumlarına bir çözüm olarak kendi gibi arkadaşlarıyla sosyalleşerek hem dışarıya güven sorununu hem de iletişimde zorlandıklarında devreye girecek bir arkadaşın olmasıyla iletişim sorununu çözmüş oluyorlar. Onlara göre birlikte hareket etmek daha güvenli ve özgüven katan bir meseledir. Bu şekilde seyahat, gezme, eğlence yerlerine gitme gibi aktiviteler yapabilmektedirler. Bunun yanında işitme engellilerle yapılan görüşmelerde sporu da kendini ifade etme ve sosyalleşme aracı olarak kullanmaktadırlar. Genellikle futbol, voleybol, masa tenisi gibi kolektif sporlarla ilgilenmektedirler. Buna ek olarak tekvando, boks gibi bireysel sporlarla ilgilenen öğrenciler de vardır ancak yine benzer şekilde bu sporlara yakın arkadaşlarıyla birlikte gitmektedirler:

“Çocuklar kendi aralarında tutkundur. İşitme engelli bireylere yaklaşımları daha farklıdır çocukların. Kendi aralarında iyi geçinirler, ihtiyaçları olduğunda birbirlerine yardım ederler, maddi olarak manevi olarak. Hatta İstanbul’da birinin sıkıntıda olduğunu duysunlar buradan oraya ulaşmaya çalışırlar. Kendi aralarındaki iletişim iyidir ama nereye kadar, anlaşabildikleri yere kadar.” (Kc-5)

Bir başka sosyalleşme şekilleri de sosyal medya üzerinden benzerini bulup arkadaş olma ya da daha önceden tanıdığı arkadaşını bulma üzerinedir. Teknoloji sayesinde hem arkadaşlarını bulabilmekte hem de yazma ve okumada sıkıntıları olduğu için görüntülü arayarak rahatça işaret dilinde konuşabilmek onların sosyal medyayı oldukça aktif kullanmalarına yol açmıştır.

“Instagram’ı, Whatsapp’ı seviyorum. Instagram’da işitme engellilerin toplandığı sayfalar var, oradan tanışıp görüntülü konuşuyoruz.” (Kb-9)

“Fransa’da Hollanda’da işitme engelli arkadaşı olan öğrencilerim var benim. İnternet üzerinden arkadaş olmuşlar ve işaret diliyle konuşuyorlar anlaşılıyorlar. Tüm dünyada işaret dili aynı değil. Girmiş mesela öğrenmiş İngiliz işaret sisteminde şu ne demek bunu öğrenmiş. Benim geçen yıl mezun olan öğrencilerimden hatta bana da kelime öğretiyorlardı. Öğretmenim işte bu İngilizcede

böyle, Rusçada böyle. Siz bunları nerden öğrendiniz dediğim zaman da işte internetten öğrendik hatta bana arkadaşlarım göstermişlerdi, Hollandalı olan vardı Rusyalı olan vardı. Böyle uluslararası alanda arkadaşlık kuran da var.” (Kc-2)

2.4.1.2 Sosyal Öğrenme Aracı Olarak Okul

Okul işitme engelli öğrenciler için sadece lise eğitimi alıp sınava hazırlandığı yer değil aynı zamanda işitme engelli öğrencilerin benzeri ile tanışmasını, sosyalleşmesini ve öğrenmesini sağlayan önemli bir mekandır. Özellikle referans katılımcı öğretmenlerle yapılan görüşmeler sırasında okulun mekansal olarak farklı anlamlar taşıdığı işitme engelli bireylerin kendi gibi olan üst sınıf arkadaşından aynı zamanda gündelik hayatta nasıl davranabileceği ya da neler yapabileceğini de öğrendiği bir sosyal gelişim aracı görevini de üstlendiği görülmüştür. Burada işitme engelli öğrenci iletişim kurma becerisini, stajla çalışma hayatına uyum sağlayabilme yeteneğini, arkadaşlarıyla sosyalleşerek tek başlarına nasıl mücadele edebileceklerinin de farkındalığını kazanmaktadırlar:

“Buraya gelen yatılı çocuklar çoğu zaman evlerine gitmek istemiyorlar. Aynı dili konuşan arkadaşları var, öğretmenleri var. Sürekli bir şeyler paylaşabiliyorlar ama evlerinde anne baba da işitme engelli değilse onu bir noktaya kadar anlayabiliyor. Ailesinde kalan öğrenciler bizim için daha zor. Yatılı öğrencilerimiz daha uyumlu, mülayim, dingin oluyorlar.” (Kc-6)

2.4.2 İletişimde Alternatifler

İşitme engelli bireyler iletişimde yaşadıkları problemlere alternatif çözümler getirmektedir. Bunlar göstererek ve yazarak anlatma yollarıdır. Görüşmeler sırasında bunlara ek olarak tek başına çıkmama, yakınından yardım isteme gibi yollara da başvurduklarını belirtmişlerdir.

2.4.2.1 Göstererek ve Yazarak Anlatma

İşitme engelli bireylerin ailelerinin kendilerini anlamadığı durumlarda tekrar tekrar anlatma, parmak alfabesiyle ya da kağıda yazarak anlatma gibi yöntemlerle kendilerini ifade etmektedir. Eğer aileleri işaret dilini bilmiyorsa onlara okulda öğrendikleri şekilde anlatmaya çabalamaktadırlar:

“Ailem işaret dili bilmiyor. Sorun değil, yazıyorum ya da konuşarak söylüyorum. Okulda konuştuğum gibi evde konuşamıyorum.” (Kb-13)

“Ben babama öğrettim, kursa gitmediler normal biliyorlar. Okulla evde biraz farklılık olması sorun olmuyor.” (Kb-15)

Toplum içerisinde genellikle alışverişte ya da kurumsal işlerde insanlarla iletişim kurmak durumunda kaldıklarında ise telefonlarından yararlanarak istediklerini göstermekdiklerini, yazdıklarını veya elle göstererek anlatmaya çalıştıklarını ve mümkün olduğunca tek çıkmadıklarını belirtmişlerdir. Buna ek olarak işitme engellilerin öğretmenleri bu konuda tek başlarına yetersiz kaldıklarını ve daha çok yardıma ihtiyaçları olduğunu ifade etmektedirler:

“Başkalarından yardım istiyorum, tek çıkmıyorum. Kuzenlerimden yardım istiyorum ya da parmak alfabesiyle yazıyorum.” (Kb-1)

“Halledemedikleri konularda yardım isterler genelde. Banka, hastane gibi. Yani halledebilecek çocuklar var ama halledemeyecek çocuklar da var. Onları götürür getiririz. Doktorla vs. konuşmasına yardımcı oluruz. Yani eğitimden ziyade insanlık adına yapılan şeyler. Velileri gibi de olduk zaten, adam bize memleketinden telefon açar, hocam çocuk şöyle bir problem yaşamış bir yardımcı olsanız diye. Ben çocuğunu alıp arabamla notere bankaya götürmek zorunda değilim, tamamen bizim inisiyatifimizde olan insani bir şey. Ha bilirler mi? Burada onlar için her şeyi yaparsın bir tane kızdığında senin o diğer yaptıkların hiç gözünün önüne gelmez tabi bitersin.” (Kc-4)

2.5 İşitme Engelli Bireylerin Topluma Kazandırılmasına Yönelik Öneriler

İşitme engelliler ile ailelerinin gündelik yaşamlarında karşılaştıkları sorunlar ve bu sorunların çözüm stratejileri ile ilgili temalarda bahsedilen meselelerde asıl sorun toplumsal engellemelerdir. Bu temanın “işitme engellilerin topluma kazandırılmasına yönelik öneriler” olarak belirlenmesinin sebebi işitme engelliler ve ailelerinin yaşadığı toplumsal engellemeleri bitirmek amacıyla engellilere yönelik politikalarla sistemdeki aksaklıkların düzenlenmesi ve toplumun engellilere olan bakış açısının değiştirilmesi ile engelli ve ailelerinin hayatlarını daha adil ve diğer insanlarla eşit koşullarla sürdürmeleri gerektiğidir. Bu yüzden bu temada sisteme eleştiri getirmek kategorisinde yer alan

eğitim, sağlık, işaret dili ve destek ihtiyacı ile ilgili kodlarla işitme engelli bireylerin ve ailelerinin kendi deneyimlerinden yola çıkarak sundukları öneriler yer almaktadır.

2.5.1 Sisteme Eleştiri Getirmek

Engelli ve ailelerin sorunlarının toplumsal yapıyı oluşturan kurumların özellikle siyasal kurumların engelli haklarına dair düzenlemeler getirmesi ve eyleme geçirmesi konusundaki aksaklıklar ya da eksiklikler engelli ve ailelerinin yaşamlarını güçleştirmektedir. İlgili kurumlar bu toplumsal sistem kaynaklı yaşanan sorunların ne kadar farkında olursa eyleme geçmeleri o ölçüde hızlanacaktır. Bu yüzden öneriler temasına sisteme eleştiri getirmek kategorisi oluşturulmuş ve uygun kodlarla tüm katılımcılardan elde edilen verilerle açıklanmaya çalışılmıştır.

2.5.1.1 Daha Çok Destek: Sosyal ve Psikolojik

İşitme engellilerin topluma katılımında sosyalleşmenin yeri önemlidir. İlgili kurumlar tarafından sosyal aktivite konusunda desteğe ihtiyaçları belirlenmiştir. Kendilerine uygun aktiviteler yapabilecekleri yerlere ücretsiz erişim ve yaşadıkları yerlerde çeşitli aktivitelere katılmak istemektedirler. Bunu aile ve öğretmenlerin verileri de desteklemektedir:

“Çocuklar için bol bol aktivite olsa iyi olur. İşitme engellilere özel onları buluşturan bir araya getiren aktiviteler olsa mesela. Kendine bir harçlık çıkarabilse bakım maaşını verseler.” (Ka-7)

“Aktivite az, okulda yüzme havuzu olsaydı keşke.” (Kb-3)

“Mesela burası işitme engellilerin olduğu bir okul ama bizim bir spor salonumuz yok. Hem sosyalleşmeleri için hem kendilerini ifade edebilmeleri için kültürel alanlara da yönlendirilmeleri gerekir ama bunu yapabileceğimiz bir yöntem yok. Yani bunun tespitini biz yapıyoruz söylüyoruz ama bir karşılık alabiliyor musunuz? Çoğu zaman almıyorsunuz. Bunu ilgili birimlerin de yapısı buna göre tedbir alması gerekir.” (Kc-2)

Destek ihtiyacı tek başına işitme engelliler için değil aynı zamanda aileleri için de oldukça önemli bir ihtiyaçtır. Çocuklarını yetiştirme sürecinde maddi manevi yaşadıkları zorlukların üzerlerinde oluşturduğu olumsuz durumları elimine etmeleri gerekmektedir. Bu durumda hem maddi hem psikolojik desteğe buna ek olarak daha çok sosyalleşebilecekleri alanlara ihtiyaç duymaktadırlar:

“Manevi olarak anne babaya psikolojik destek olmalı. Okullarda anne babaya da ders verilebilir. Ailece aktivite yapılabilir. Etkinlik yapılırsa, aileler vakit geçirse iyi olur. Gelinler gencecik ama evdeler yemek yapıyorlar, çocukla ilgileniyorlar, bun alıyorlar, hep evi bekliyorlar. Bunların da stresini atması lazım. Kendisi gibi insanlar olsa iyi olur. Bir misafir geliyor yanımızda oturmak istemiyor. Ben duymuyorum diyor. Özürlü deyince her şeyden engelli oluyor.” (Ka-14)

İşitme engelli bireylere destek olunması gereken bir başka durum da meslek edinimleri konusudur. BM Engelli Hakları Sözleşmesi'nin 27. maddesinde engelli bireylerin çalışma hayatıyla ilgili yaşadıkları sorunları gözetilerek bir düzenleme yapılmıştır. Buna göre engelliler diğer bireylerle eşit hak ve özgürlüklere sahip olduğu kabul edilerek çalışma alanlarının daha ulaşılabilir olması yolunda adımlar atılmıştır (Azarkan ve Benzer, 2018). Derinlemesine görüşmeler sonucunda katılımcılar engellerine uygun bir iş ve işe alım yöntemi belirlenmesi gerektiğini özellikle özel sektörde çalışanların fiziksel ve zihinsel olarak zorlayıcı şartlarda çalıştıkları ve devletin atama yoluyla yaptığı istihdamın yetersizliğini vurgulamışlardır. Görüşülen işitme engelli bireylerin çoğunluğu liseden sonra atanıp memur olmak isterken geriye kalan kısmı üniversite hedeflemektedir:

“Çalışmak istiyorum. Memur olmak istiyorum.” (Kb-3)

“Üniversite istiyorum, Erciyes Üniversitesi Bilgisayar-Bilişimle ilgili bölümler olabilir. İş önemli, iş istiyorum.” (Kb-2)

“ÖSYM EKPSS ve kuralara başvuruyorum. İŞKUR engelli işe alımlarını takip ediyorum, 3 yıldır iş istiyorum.” (Kb-10)

“Üniversite istiyorum, Eskişehir İç Mimarlık ve mezun olup işimi kurmak istiyorum.” (Kb-14)

“İş konusu. İşitme engellileri öyle her yere almıyorlar, beden gücü gereken yerlere alıyorlar. Engellilerin gece mesaisine kalmaları yasak kanunu da var ama özelde takmıyorlar bunu, gece de çalışıyor çocuk.” (Ka-8)

2.5.1.2 Türk İşaret Dilinin Önemi

Türk işaret dilinin (TİD) öğrenilmesi işitme engelli bireyler açısından hayati bir öneme sahiptir. Hem ailenin, hem eğitimcilerin, hem de toplumun her yerine atanacak olan tercümanların ortak bir işaret dili bilgisine sahip olmaları işitme engelli bireylerin topluma katılımları açısından büyük önem taşımaktadır. İşitme engellilere hayatlarını kolaylaştıracak öneriler sorulduğunda neredeyse hepsinin “işaret dili öğrenilmeli” cevabını verdiği görülmüştür. Toplum içerisinde ezici çoğunluğun işaret dili bilmemesi ve hastane, postane, mahkeme, kurslar gibi yerlerde işaret dili bilinmemesi veya tercüman bulunmaması işitme engelli bireylerin işlerini zorlaştırmaktadır. Bu yüzden özellikle aileler tercüman gerekliliğini vurgulamıştır:

“Tercüman olsa konuşmalar. Hep ben yanlarında gidiyorum.” (Ka-11)

“İşaret dili bilsinler.” (Kb-3)

“TV’de her şeyi anlatamıyorum. Eşim de oğlum da dizileri sever ama her şeyi onlara anlatamıyorum. Ekranda kenarda tercüman olsa. Gerçi her yerde lazım. Doktora gidiyoruz anlatamıyoruz.” (Ka-10)

2.5.1.3 Sağlık Sistemi ve Maddi Zorluklar: Hastaneler, Rapor, Cihaz, Pil

İşitme engelli bireylerin tedavilerinde yapılan ameliyatlara veya harici takılan işitme cihazlarıyla bir ömür boyu yaşadıkları bilinmektedir. Bu cihazların pille çalıştığı ve pilin ya da cihazın herhangi bir sorununa karşı erişebilecekleri bir destek bulunmamaktadır. Cihazı yaptırmak, yenilemek veya pil değiştirmenin bile ciddi bir maliyeti bulunmaktadır. Bu gibi işitme engellilerin engel durumlarından dolayı almaları gereken sağlık hizmetlerinin ücretsiz ve zahmetsiz olması gerekmektedir. Görüşmelerde aile grubundan katılımcılar da kendi deneyimleriyle önerilerini şu şekilde dile getirmişlerdir:

“Pil olayı var. Bu işitme engelli çocuklar sonradan duyacak değiller, ömür boyu kullanacaklar hastane işi olmadan alalım. Her şehirde satılsın. Engelli sağlık raporu ile pil verilsin. Mesela cihazın kablosu kopuyorsa diyelim. Ankara’ya gidip 5-6 cm’lik kabloyu 250 liraya alıyorsun. Bunlara ihtiyacımız olduğunda raporumuzla versinler. Oğlumun cihazı 7 yılı geçti. Devletin verdiği cihaz ses yapıyor rahatsız ediyor, kalitesiz. Geçen yıl 4 bindi bunun 500-600 lirasını devlet ödüyor. Düşünün 2 çocuk zorlanıyoruz bu konularda. Sırf bu iki çocuğumuzun geleceği için ev aldık borç harç onları ödemekle uğraşıyoruz. Devletin kolaylık sağlaması lazım.” (Ka-8)

2.5.1.4 Eğitim ve Sınav Sistemi

Eğitim ve sınav sisteminin işitme engelliler açısından baz alınarak -diğer tüm engel grupları için de aynı şey geçerli olmak kaydıyla- engellerinin yapısına, türüne, boyutuna göre ana sınıfı, ilkokul, lise, üniversite eğitim şekillerinin, ders içeriklerin, tekniklerinin ve sınav sisteminin işitme engellilere uygun bir şekilde düzenlenmesi gerektiği tüm katılımcı grupları tarafından vurgulanmaktadır.

“Kitap okumayı, normal insanlar gibi Türkçeyi güzel kullanmayı, anlamayı istiyorum.” (Kb-2)

“Türkiye’de engellilerin eğitimi sıkıntılı. İş alanında uzmanlaşmış insanların olduğu çocukları yönlendirebilecekleri anlayabilecekleri bir okul olmalı. Şu an hiçbir anlamı yok. İş hayatı okuldan geçtiği için engelliler bu konuda sıkıntı yaşıyor. Benim çocuğumun tarih dersini alması kadar saçma bir şey yok. Defalarca okula gittim. Eğilimlerine göre eğitim verilmeli. Bu çocuklar teorik derslere girdikleri için okulu sevmiyorlar. Teknoloji geliştirdi zaten internetten istedikleri bilgiye ulaşırlar. Eğitilecekleri el işlerinde uzmanlaşabilecekleri bir sistem olmalı. Her şey eğitimiyle çözülür.” (Ka-13)

“Sınav sisteminde onlara diğer insanlarla aynı soruları sormasınlar çünkü işitme engelliler Türkçeye yabancılar. İş bulma konusunda daha kolaylık yapılabilir.” (Ka-3)

Katılımcılar eğitim sistemini düzenlerken sadece işitme engelli çocuklar açısından değil aile ve öğretmenler açısından da düzenlenmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Ailelerin ve öğretmenlerin de işitme engelli çocukların topluma sorunsuz katılımını sağlamak amacıyla bir ön eğitimden geçmelerinin önemine vurgu yapmışlardır.

“Öğretmene, öğrenciye, aileye iyi bir eğitim verildiğinde işitme engelli bireyin senden benden farkı kalmıyor. Çok basit, işitme engelli gündelik hayatta mesela bankaya gider. Bankada yapılabilecek işlemlerle ilgili kelimeleri bilmesi gerekir. Ben para çekmek istiyorum mesela bunu yazabilmesi gerekir. Hastane aynı şekilde benim ayağım ağrıyor gibi. İşitme engellinin derdini yazıyla ifade edebilir hale gelmesi lazım. Bu da ciddi manada işaret dili ve dudak okuma eğitimiyle bu insanlar

topluma çok güzel adapte olabilir. Ehliyetini alır işe girebilir ne yapmak istiyorsa bizden hiçbir farkı kalmıyor.” (Kc-3)

3. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Engellilik kavramı toplumsal bir gerçeklik ve bir olgu olarak ele alındığında engelliliğin zihinlerde oluşan kalıp yargılardan ibaret olduğu gerçeği ile karşılaşılır. Engelli bireylere de bu kalıp yargılar üzerinden bir değerlendirme ile yaklaşılmaktadır. Bu değerlendirmede engelliliğin tıbbi bakış açısının rolü büyüktür. Tıbbi bakış açısıyla engellilik normal dışı olmayla ve tedavi edilmesi gereken bir hastalıkla bağdaştırılmaktadır. Burada engelli bireyin sosyal ve psikolojik yönlerinin göz ardı edildiği görülmektedir. Yapılan çeşitli engellilik çalışmaları sonucu, bu durumun engelli bireyi sahip olduğu fiziksel engeli dolayısı ile örselenmiş bir kimliğe büründürdüğü ve insanca yaşama hakkının elinden alınarak daha kısıtlı bir sosyal yaşama ittiği ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla engellilik kavramının toplumsal engellemelere vurgu yapan sosyal bakış açısı toplumun engelli bireyleri dışlayıcı değil kapsayıcı bir görev üstlenmesi bakımından oldukça önem teşkil etmektedir.

Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen Türkiye'nin de imzalamış olduğu Engelli Hakları Sözleşmesi'ne baktığımızda engelliliğin sosyal yönünün ortaya çıkarıldığı ve taraf devletlerin engelli bireylerin sahip olduğu yaşamsal hakların düzenlenmesi ve uygulanması gerektiği vurgulanmaktadır. Ancak özellikle ülkemiz nezdinde bu düzenlemelerin pratiğe döküldüğünde maalesef başarılı olamadığı görülmektedir. Buna örnek olarak kaynaştırma eğitiminin engelli çocuklarla engeli olmayan çocukların eşitleyici bir tutumla bir araya getirilmesi teoride iyi bir fikir olsa da pratikte işitme engelli çocukların dezavantajını derinleştirdiği belirlenmiştir. Buna göre engel türlerinin iyi analiz edilmesi ve ihtiyaçlarının belirlenmesi ışığında yapılacak çalışmalara ve toplumun engelli bireye olan bakış açısına dair kalıp yargılarının kırılmasına yönelik çalışmalara ve uygulamalara ihtiyaç duyulmaktadır.

İşitme engelli bireyler sosyal hayatlarında damgaya, dışlanmaya maruz kaldıkları için toplumsal hayata katılımlarının kısıtlandığı, kapsamlı bir eğitim alamamaları sebebiyle iletişim ve akademik becerilerinin yetersiz kaldığı belirlenmiştir. Referans katılımcılardan edinilen bilgiler ışığında işitme engelli bireylerin gündelik hayata sorunsuz katılımlarını sağlamak için okullarında destek almaları gerektiği, okullarında kendilerini fiziksel açıdan ifade edebilmeleri için spor salonu gibi daha fazla aktivite yapabilecekleri alanlara ihtiyaç olduğu, okullarındaki müfredatın normal öğrencilerden farklı olması ve daha fazla görsel ders anlatma tekniklerinin uygulanması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Bu çalışmadan elde edilen sonuçlara göre işitme engelli ailelerin gündelik yaşamlarında çocuklarına uygun eğitimi bulmak, iletişim kurmak, tedavi ettirmek, geleceğe hazırlamak konularında zorlandıkları belirlenmiştir. Ailelerin kendi sosyal yaşamlarında damgaya maruz kaldıkları, maddi sıkıntılar yaşadıkları ve psikolojik açıdan yıprandıkları görülmüştür. Bu nedenle işitme engelli çocuğu olan ailelerin çocuklarını nasıl süreçlerden geçerek yetiştireceklerini konuşabilecekleri alanında uzman sosyolog, psikolog, pedagoğ ve sosyal çalışmacılara kolay ulaşım sağlayabilmeleri gerekmektedir. Çocuklarıyla iletişim kurabilen, engel türü ve derecesine uygun eğitim almasını sağlayan ve çocuğunu yetiştirirken psikolojik sağlamlığını koruyabilen ebeveynler ancak eğitim yoluyla bilinç kazanabilirler.

ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN ETİK BİLGİLER

Araştırma verileri, Erciyes Üniversitesi 22.02.2022 tarih ve 64 sayılı Etik Kurul izni ile toplanmıştır.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

Bu çalışma Yüksek Lisans tezinden türetilmiştir. Araştırmacı ve danışman çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

ÇATIŞMA BEYANI

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

Arıkan, Ç. (2002). Sosyal model çerçevesinde özürüllüğe yaklaşım. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, 2(1), 11-25.

- Atlı, M. H. ve Tuncer, C. (2016). An Attempt to Read Heinrich Von Kleists "Michael Kohlhaas" Within The Context of Fatalism-Existentialism. *Journal of International Social Research*, 9(47), 33-38.
- Azarkan, E. ve Benzer, E. (2018). Birleşmiş Milletler Engelli Kişilerin Haklarına Dair Sözleşme ve Türkiye'de Engelli Hakları. *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 23(38), 3-29.
- Barnes, C. (1998). *The social model of disability: A sociological phenomenon ignored by sociologists*. London: Cassell.
- Başol, G. (2008). *Bilimsel Araştırma Süreci ve Yöntem*. İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Burcu, E. (2015a). *Engellilik Sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Burcu, E. (2015b). Türkiye'de Yeni Bir Alan:'Engellilik Sosyolojisi' ve Gelişimi. *Journal of Sociological Studies/Sosyoloji Konferansları*. 52, 319-341.
- Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı. (2002). *Türkiye Özürlüler Araştırması*. Ankara.
- Erbil Erdugan, F. (2010). *Türkiye'de Özürlü Yoksulluğu ve Mücadele Politikalarının Değerlendirilmesi: Ankara-Keçiören Örneği*. Ankara: T.C. Özürlüler İdaresi Başkanlığı Yayın No:50.
- Goffman, E. (2014). Damga; Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar. (Ş. Geniş, L. Ünsaldı ve S. N. Ağırmaslı, Çev.). Ankara: Heretik Yayınları.
- Mercieca, D. ve Mercieca, D. (2010). Opening Research to Intensities: Rethinking Disability Research with Deleuze and Guattari. *Journal of Philosophy of Education*, 44(1), 79-92.
- Merriam, S. B. (2018). *Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber* (3. Bs.). (S. Turan, Çev.). Ankara: Nobel Yayın.
- Neuman, W. L. (2014). *Toplumsal araştırma yöntemleri: Nitel ve nicel yaklaşımlar* (7. Bs.). (S. Özge, Çev.). Ankara: Yayıncısı.
- Samav, F. D. ve Sallan Gül, S. (2021). *Sakatlığın Değişen Yüzü ve Engellilik Sosyolojisi Normalleştirme, Sağlıklılaştırma ve Evde Bakımın Kadınlaşması*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Shakespeare, T. (2011). *Sakatlık Çalışmaları: Sosyal Bilimlerden Bakmak*. S. Yardımcı, Y. Şentürk, D. Bezmez (Der.). (F. B. Aydar, Çev.). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Uzunoğlu, E. (2019). Engelli Bireye Sahip Ailelerin Sorunları ve Sosyal Dışlanması Üzerine Nitel Bir İnceleme. (Yüksek Lisans Tezi). Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. (533620).
- Wallace, R. A. ve Wolf, A. (2012). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları: Klasik Geleneğin Geliştirilmesi* (3. Bs.). (L. Elburuz ve M. R. Ayas, Çev.). Ankara: Doğu Batı Yayınları.